

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли воля і свідомість людей стають чинниками соціальних перетворень, визначилися нові критерії суспільного прогресу, що зумовило соціальний попит на високий рівень освіченості, культури та професіоналізму фахівців. Натомість низький професійний і загальнокультурний рівень значної частини населення, особливо молоді, негативно впливає не лише на конкурентоспроможність країни на світовому ринку, а й на рівень соціальної стабільності. Тому саме освіта покликана сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації та всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства. Освіта повинна стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу і відтворення продуктивних сил України [6, с.1].

Отже, освіта – запорука майбутнього країни, важлива складова її національної безпеки, і розбудувати її, незважаючи на всі негаразди, конче потрібно уже сьогодні. Цей висновок детермінований загально цивілізаційними змінами, які відбуваються на теренах України [7, с.18]. Одним із важливих напрямків такої розбудови є **професійно-педагогічна освіта**, без належної організації якої неможливе функціонування цілісної системи суспільства й усіх її підсистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вважається, що історичні витoki терміну “професійно-педагогічна освіта” походять від поняття “інженерно-педагогічна освіта”. Проте важливим вбачається аналіз поняття “інженер-педагог”, яке у подальшому сприяло утворенню поняття “інженерно-педагогічна освіта”. Так, за семантичним аналізом, проведеним уперше Е.Ф. Зесром словосполучення “інженер-педагог” не можна розуміти як просте додавання цих слів [3, с.66], воно відноситься до типу складноутворених слів, коли обидві частини, що складають слово, означають єдине поняття, яке поєднує в собі ознаки понять, названих двома основами іменників [12]. Отже, використання самого терміна було спрямоване для характеристики спеціалістів, які здійснювали педагогічну, навчально-виробничу і організаційно-методичну діяльність у системі професійно-технічної освіти й підготовки кваліфікованих робітників на виробництві. За таких умов інженер-педагог може працювати майстром виробничого навчання, викладачем спеціальних і загальнотехнічних дисциплін. Проте, починаючи з 1990-х років минулого століття у науково-педагогічний і педагогічно-практичний обіг Г.М. Романцевим було залучено поняття “професійно-педагогічна освіта”, яке за своїм змістом є більш ємким ніж “інженерно-педагогічна освіта”. Передусім необхідність впровадження такого терміну пояснюється появою нових професій на ринку праці, що зумовлює можливість здійснювати підготовку викладачів для нетехнічних навчальних закладів, зокрема сфери послуг, туризму, художнього профілю, дизайну. За таких умов, на думку професора А.М. Новікова, новоутворене поняття детермінує розширення змістовного поля педагогічної діяльності і поширення професійного навчання на невиробничу (нетехнічну) сферу, відповідно до зазначеного, відбулося перетворення традиційної професійно-технічної освіти на сучасну професійну [9].

Ми погоджуємося з точкою зору Федорова В.А., відповідно якій професійно-педагогічну освіту можна розглядати як *процес* формування спеціалістів, і як *результат*. Отже, професійно-педагогічна освіта – це процес формування спеціалістів, який забезпечує

підготовку людини до діяльності за конкретною професією; до виконання повного спектру професійно-педагогічних функцій, а також самореалізації у професійній діяльності. З іншого боку, цей термін означає результат – засвоєну людиною сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, соціально і професійно важливих якостей, які дозволяють їй успішно працювати у сфері професійної освіти.

Ефективність і доцільність існування системи неперервної професійно-педагогічної освіти залежить від рівня спрямованості усіх її компонентів на досягнення кінцевої мети – підготовки висококваліфікованого педагога.

У сучасних умовах великого значення набувають концептуальні положення програми дій, які спрямовані на реформування вищої освіти щодо реалізації в Україні принципів і завдань Болонської декларації, які безпосередньо стосуються і професійно-педагогічної освіти. Зокрема програмою передбачено:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаними напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити мобільність на ринку праці;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищення освітнього і культурного рівнів суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя;
- запровадження в системі вищої освіти і науки України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграцію у міжнародне науково-освітнє співтовариство;
- пошук рівноваги між масовою фундаментальною та елітарною освітою, з одного боку, та вузькою спеціалізацією і професійною досконалістю, з іншого [11, с.120].

Проте, зважаючи на важливість окреслених підходів, вважаємо за доцільне звернути увагу на точку зору С.М. Ніколаєнко щодо участі вищої освіти України в Болонських перетвореннях. Зокрема вчений наголошує, що орієнтація на Болонську декларацію не повинна призводити до невиправданої перебудови традицій вітчизняної системи вищої освіти, які є національним надбанням української вищої школи, а безпосередній процес приєднання слід розцінювати як планомірну інтеграцію української вищої школи до європейського і світового освітнього і наукового простору [8].

Інноваційні зміни в освіті позначилися на демократизації освітньої діяльності, чимало зроблено для утвердження гуманістичних цінностей освіти, її спрямованості на розвиток особистості, істотної оптимізації набула мережа навчальних закладів, передусім у вищій школі, з'явилися навчальні заклади нових типів та форм власності, розпочато підготовку із багатьох нових спеціальностей. Проте, як підкреслюють учені, віддаючи належне досягнутому, варто наголосити, що стан справ в освіті в багатьох вимірах ще не може задовольнити ні педагогів, ні суспільство [7, с.25].

Постановка завдання. Під таким кутом зору стає очевидним, що одним із важливих завдань реформування освіти стає необхідність модернізації професійно-педагогічної освіти, як однієї із впливових ланок сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, навчальні заклади I-II рівнів акредитації є важливою складовою вищої педагогічної освіти, серед яких індустріально-педагогічні

(професійно-педагогічні) посідають належне місце, проте їхня діяльність наразі ускладнюється низкою проблем і труднощів, які на тлі загальних проблем, притаманних вищій школі, мають ряд специфічних проблем і досягнень. Зокрема, як підкреслює В.Г.Кремін, гнучкість і мобільність, практична керованість і невисока вартість навчання роблять цей тип закладів надзвичайно привабливими, а їхня безпосередня унікальність полягає в тому, що це виховні установи високого гатунку [5, с.296].

Передусім зазначимо, що важливість цієї проблеми ґрунтується на безумовній залежності рівня ефективності кожної освітньої системи від рівня професіоналізму того, хто навчає, тобто педагогів для професійної освітньої сфери. Проте за сучасних соціально-економічних умов професія педагога втрачає престиж, однією з причин якого є існування невідповідності між суспільною роллю і соціальним статусом учителя, що зумовлює їхню постійну плинність, зокрема у професійно-технічних навчальних закладах.

Актуальність проблеми, на нашу думку, загострюється й неурегульованістю питань прогнозування потреби в педагогічних кадрах, визначення державного замовлення на підготовку педагогів професійної школи для різних галузей економіки та його регіонального розміщення у вищих навчальних закладах України, недостатня мережа спеціалізованих вищих навчальних закладів, що забезпечують підготовку викладачів, майстрів виробничого навчання та педагогів професійного навчання за галузями виробництва та сферами діяльності. Зазначені аспекти неодноразово висвітлювалися в наших публікаціях [14, 15, 16, 17].

Осмилення проблеми професійно-педагогічної освіти, її вивчення на історичному, методологічному, прогностичному рівнях показує витоки виникнення невизначеностей, невідповідностей та неузгодженостей у цій освітній ланці. Зокрема В.А.Федоров найбільш суттєвими вважає такі [13]:

- недостатність масштабів системи професійно-педагогічної освіти для задоволення потреб отримання професійної освіти;
- нездатність сучасної системи професійно-педагогічної освіти гнучко і швидко реагувати на виникаючі потреби у висококваліфікованих педагогічних кадрах по нових спеціальностях;
- послаблення державної підтримки щодо підготовки за низкою професійно-педагогічних спеціалізацій, які є нецікавими для населення, проте актуальними для розвитку важливих стратегічних галузях економіки (наприклад, машинобудування, металургія тощо);
- недосконалість системи управління якістю підготовки спеціалістів у професійно-педагогічних навчальних закладах.

Наше особисте бачення проблеми дозволяє погодитися з висловленими позиціями, проте вважаємо, що названі є тільки окремими складовими великого переліку проблем цієї освітньої ланки, а для освітнього поля України вони доповнюються низкою характерних особливостей, серед яких найбільш суттєвими є:

- відсутність розроблених теоретико-методологічних основ проблеми підготовки педагогів професійного навчання;
- відсутність системи підготовки педагога професійного навчання як такої та невизначеність і слабкість зв'язків, які б забезпечували дієвість цієї системи;
- відсутність стратегічних підходів до прогнозу розвитку цієї освітньої ланки;
- недосконалість у використанні сформованих надбань і досягнень зарубіжного досвіду підготовки педагога професійного навчання;

- недосконалість взаємодії у справі закріплення практичних досягнень на рівні чинного законодавства;
- недосконалість розробленості проблеми з урахуванням можливостей соціального партнерства у підготовці педагога професійного навчання.

Педагогічна діяльність спеціаліста, який отримав освіту в системі професійно-педагогічної освіти, має певні особливості, зокрема її змістом є професія як відносно постійний вид трудової діяльності, яка характеризується спеціальними знаннями і вміннями, а також способами і характером взаємодії людини з тими чи іншими технологіями. Очевидно, що для успішності такої трудової діяльності людині необхідно набути певної підготовки. Зазначені обставини обумовлюють інтегративність діяльності фахівців професійного навчання, яка враховує взаємодію у процесі праці різних знань і умінь: психолого-педагогічних, спеціальних галузевих і виробничо-технологічних.

Провідна ідея полягає в тому, що педагогічний процес у професійно-технічній школі ґрунтується на широкій палітрі цілепокладання, за умови одночасного становлення соціалізації і професіоналізації особистості. У такий спосіб методологічні і теоретичні передумови зазначених процесів визначаються як соціальними так і педагогічними закономірностями розвитку особистості, зокрема, законами суспільного виробництва, законами, що регулюють зв'язки професійної підготовки та психолого-педагогічної освітньої системи, адже, як наголошує А.П.Беляєва, у професійному навчанні знаходять відбиток не тільки педагогічні, загальнодидактичні, але й загальносоціологічні, психологічні, фізіологічні, кібернетичні й інші закономірності, пов'язані з аналізом діяльності навчально-пізнавального характеру [2], що у свою чергу накладає значний відбиток на особистісно-професійні якості педагога, який здійснює навчально-виховний процес у зазначеній освітній ланці.

Окреслюючи цілепокладання професійно-педагогічної освіти, вважаємо за доцільне окремо зупинитися на оновлених функціях, які наразі покладаються на сучасного педагога взагалі та педагога професійної школи, зокрема.

Зміни поглядів на роль освіти взагалі та функцій, що покладаються на сучасного викладача достатньо ємко висловив Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор, зокрема у промові було наголошено, що "...наші викладачі, як ніколи раніше, відіграють вирішальну роль у формуванні колективного майбутнього. Хоча у досягненні цілей освіти є певний прогрес, проте необхідно докласти нових зусиль для забезпечення якісної освіти, яка би відповідала соціальним потребам. Це край важливо для того, аби молодь могла здобувати знання, навички, погляди і цінності, необхідні для ведення активного і продуктивного життя у майбутніх суспільствах, заснованих на знаннях" [10, 7]. "Освіта, стверджує І.А.Зязюн, неможлива без Учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки. Він завжди уособлював у собі мудрість суспільної свідомості і мав непересічний вплив на все суспільство. Він завжди був громадянином і професіоналом, він завжди був наставником, поводитирем у майбутнє" [4].

У той же час, стверджує В.Г. Кремень, вчитель має бути готовим до сучасної соціальної ролі – виховати людину, ефективну в національному і глобальному демократичному просторі. Звідси акцент на формування самодостатньої людини, перехід від авторитарної до толерантної педагогіки, на надання всьому процесу взаємодії з учнем конструктивно-позитивного змісту [5, с.138]. У зазначеному сенсі доцільно звернутися до зауваження щодо значення творчого потенціалу викладача, яке доволі часто звужують до суто технологічних проблем, тобто до ефективності навчально-виховного процесу. Не

відкидаючи важливість означеного напрямку, слід орієнтувати і спрямовувати педагога професійної школи в площину соціальної творчості, адже саме за таких умов його діяльність здатна набути прогностично-соціального виміру, “оскільки розглядає стратегію життя суспільства у перспективі, а його повсякденні педагогічні дії набувають сенсу і цінності саме з цієї позиції” [7, с.89].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасне соціальне замовлення на підготовку фахівців для різних сфер виробництва обґрунтовує вимоги до формування соціально-професійних якостей майбутнього спеціаліста, які базуються не тільки на загальному обсязі знань, а й передусім розвиток здатностей самостійно вирішувати нестандартні професійні задачі, альтернативне мислення, постійне прагнення до удосконалення професійної діяльності. Тобто необхідно а) підготувати спеціаліста, здатного виконувати соціально-виробничі задачі та б) забезпечити його суб’єктно-особистісний розвиток. Виховати таких фахівців здатен лише педагог із високим рівнем професіоналізму.

За своєю сутністю поняття “професіоналізм” у загальному сенсі означає високий рівень володіння професією й має подвійну природу, яка відображає соціальний рівень фахівця та його професійний потенціал.

Список використаних джерел

1. Аналіз куррикулума педагога професійної школи в Україні: Результати дослідження / О.І. Щербак, Я.Я. Болюбаш, Л.І. Шевичук; За ред. О.І. Щербак. – К.: Наук. світ, 2003. – 35 с.
2. Беляева А.П. Методолого-теоретические основы развития профессионального образования в современных условиях // Методолого-теоретические проблемы развития профессионального образования: Монография. / Под ред. Х. Беднарчика - Санкт-Петербург, 1995. – С. 37-45.
3. Зеер Э.Ф. Методология исследования психолого-педагогических проблем инженерно-педагогического образования. – Свердловск: Изд-во Свердл. инж.-пед. ин-та, 1985. – 66 с.
4. Зязюн І.А. Світоглядна парадигма освіти // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2003. – Вип. 5. – С.24-31, 24.
5. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
6. Кремень В.Г. Передмова // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С. 1.
7. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: Монографія / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. – 853 с.
8. Ніколаєнко С.М. Освіта і наука: людський потенціал. – К.: Освіта, 2003. – 159 с.
9. Новиков А.М. Российское образование в новой эпохе. Парадоксы наследия, векторы развития. – М.: Эгвес, 2000. – 272 с.
10. Особенности процесса интеграции непрерывного образования при ступенчатой подготовке. Практическое пособие / Под общ. ред. Т.Ю. Ломакиной. – М.: ИТОП РАО, 2000.
11. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. В.Г. Кременя. – Т.: ТДПУ, 2004.

12. Учебный словарь сочетаемости русского языка / Под ред. П.Н. Денисова, В.В. Морковкина. – М.: Рус. яз., 1978. – 685 с.
13. Федоров В.А. Профессионально-педагогическое образование России: сущность, ведущие понятия // Проблемы инженерно-педагогической освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2003. – Вип. 5. – С. 58-67.
14. Щербак О.И. Современные проблемы инженерно-педагогического образования в Украине // Проблемы постсекундарного профессионального образования стран Центральной и Восточной Европы (30 сентября – 2 октября 1996 г.). – К.: Вища школа, 1998. – С. 212-218 (рус.); С. 90-96 (анг.).
15. Щербак О.И. Сучасні вимоги до педагогів професійної школи // Професійна освіта: теорія і практика: Наук.-метод. журнал / Головне управління освіти і науки Харківської облдержадміністрації. – Харків, 2002. – №1-2. – С.176-179.
16. Щербак О.И. Концептуальні засади професійно-педагогічної освіти // Педагог професійної школи: Зб. наук. праць / Редкол.: Н.Г. Ничкало (голова), І.А. Зязюн, О.І. Щербак. – К., 2003. – Вип. 6. – С.4-14.
17. Щербак О.И. Пріоритетні напрями підготовки педагогів професійного навчання з урахуванням перспектив навчання протягом всього життя / О.І. Щербак // Педагог професійної школи: Зб. наук. праць / Редкол.: Н.Г. Ничкало (голова), І.А. Зязюн, О.І. Щербак. – К., 2002. – Вип. III. – С.14-19.

Щербак О.І.

Проблеми професійно-педагогічної освіти в сучасних умовах

Розглядаються актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти України в сучасних умовах, зокрема причини втрати престижу професії педагога, недостатня мережа спеціалізованих вищих навчальних закладів, що забезпечують підготовку педагогічних кадрів за галузями виробництва та сферами діяльності, недосконалість системи управління якістю підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах тощо.

Це зумовлює необхідність модернізації професійно-педагогічної освіти.

Щербак О.И.

Проблемы профессионально-педагогического образования в современных условиях

Рассматриваются актуальные проблемы профессионально-педагогического образования Украины в современных условиях, в т.ч. причины потери престижа профессии педагога, недостаточная сеть специализированных высших учебных заведений, которые обеспечивают подготовку педагогических кадров за областями производства и сферами деятельности, несовершенство системы управления качеством подготовки специалистов в высших учебных заведениях и т.п.

Это предопределяет необходимость модернизации профессионально-педагогического образования.

Zherbak O.

Problems of Professional Pedagogical Education under Modern Conditions

The urgent problems are considered of the professional and pedagogical education in Ukraine in modern conditions, among them loosing the prestige of the teacher's profession, lack of specialized higher educational establishment providing pedagogical staff training in different fields

of industry and spheres of activity, imperfection of the system managing specialists' training quality at higher educational establishment, etc.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2007 р.